

OCENE – POROČILA

MISIJA NEMOGOČE JE USPELA!
Kozma Ahačič: *Jezični možje*. Zgodba o slovenskem jeziku. Ilustr. Jaka Vukotič. Ljubljana: Rokus Klett, 2015.

Pred nekaj tedni sem na strokovnem srečanju založbe Rokus dobil knjižico *Jezični možje* s podnaslovom *Zgodba o slovenskem jeziku*, ki sta jo soustvarila Kozma Ahačič kot avtor besedila in Jaka Vukotič kot avtor ilustracij. Prisluhnil sem tudi pogovoru z avtorjem besedila, ki je poudarjal, kako pomembno je, da se mladi zavedajo temeljnih korakov v razvoju slovenskega jezika, poznajo najpomembnejše jezikoslovce oz. literarne ustvarjalce in mejnike v »rasti slovenščine kot državnega jezika« – vse zato, da bi razumeli, kako dragoceno je dejstvo, da se je slovenščina ohranila in razvila do jezika, ki ima vse vloge kot drugi državni jeziki. Kakor piše v knjigi na zadnji strani: »Da se lahko v šoli učite slovenski jezik in da ga lahko rabite prav povsod, to je darilo, o katerem se vašim prednikom še sanjalo ni.«

Pomislil sem: *Ojoj, cenjeni kolega dr. Ahačič*, tole je pa misija nemogoče ... Le kaj naj sodobni mladi bralec počne s knjigo, v kateri bržkone mrgoli imen in letnic, podatkov o razvoju jezikovnega sistema, o zapisovanju, o različicah, o neberljivih ter nerazumljivih besedilih, nastalih nekje v zamračeni zgodovini ... Pa sem knjigo kljub uvodnim alarmantnim mislim odprl in natančno bral, kaj v njej piše ...

Bil sem navdušen že po prvih straneh! Prav nikakršne podatkovne navlake v

njej ni, še več! Knjiga se res bere kot napeta pustolovska in hkrati neprisiljeno humorna zgodba jezika naroda, ki se je v naših krajih naselil pred tisočletjem in je govoril narečje južnih Slovanov. A za bralca ni zanimiva le zgodba – bistveno jo dopolnjujejo ilustracije, na primer prva, na kateri vidimo »pradružino« ob blejskem jezeru s Triglavom v ozadju: moža, ki radovedno opazuje lepote kraja, ki se mu (bi rekli po Prešernovo) zdi »podoba raja«, in zlovoljno ženo, ki jo obkrožajo štirje otroci. Kdo bi utegnil (hudobno?) pomisliti, da želi ilustrator ponujati ali celo vsiljevati stereotipe, a temu še zdaleč ni tako – prej je verjetno, da se bo bralec knjige do stereotipov kritično opredelil in pomislil, kakšne so tudi v sodobni družbi za spol značilne vloge. Zgodba se razvija naprej: slovenščina izoblikuje svoje posebnosti v stiku z neslovanskimi jeziki, pisar škofa Abrahama, očitno slovenščine nevešč, ima nato precej težav pri zapisovanju *Brižinskih spomenikov*, slovenščine se želi naučiti celo cesar na avstrijskem dvoru ... Druugo poglavje spregovori o knjižni slovenščini – o prizadevanjih Primoža Trubarja za jezik (na ilustraciji ga vidimo, kako premaga volka; še danes – kako duhovita povezava – po njem pišemo volka in ne vouka) in splošno pismenost, ki se je uveljavljala le počasi, ker slovenskih šol tako rekoč ni bilo. Poglavje o prizadevanjih protestantov se sklene z omembo Dalmatinovega prevoda *Svetega pisma* (knjige, »ki je bila večja in težja od vaše šolske torbe«) in Bohoričeve slovnice – vse z zanimivimi aktualizacijami in poveza-

vami, ki gradijo narodno (samo)zavest tudi z opozarjanjem na to, kje smo (bili) Slovenci pred ostalimi narodi in kako se protestantska tradicija ohranja tudi danes. Tretje poglavje je namenjeno protireformaciji in dogajanju po njej, ko se slovenščina skorajda razdeli na tri jezike. V tem poglavju je pomembno predvsem to, da avtor ne zapade v stereotip sovražne protireformacije, ampak škofa Tomaža Hrena predstavi kot drobnega moža, ki občuduje protestantsko slovenščino. Zanimivo so prikazani tudi zapleti, ki so spremljali pojav različic slovenščine – v knjigi so te nazorno predstavljene s štirimi odlomki – ter zvitost cesarja Jožefa II., ki je skušal slovenščino med izobraženci nadomestiti z nemščino. Tako razmišlja »cesarost« v dramatičnem mini monologu: »Slovenci naj kar rabijo štiri slovenščine, jaz pa jih bom skušal prepričati, da je najbolje govoriti nemško«. Zmago nemščine nad slovenščino sprva preprečijo »francoski vojaki z majhnim Napoleonom na čelu«, a dokončno šele Prešernov krog, ki ga predstavlja četrto poglavje – presenetljivo ob bok Prešernu za jezikovno »staro pravdo« avtor postavlja Koseskega, saj vrli meščani na podlagi branja njunih pesmi vzkliknejo: »Še sami nismo vedeli, kako imeniten jezik govorimo. Slovenščino bomo rabili, ne pa cesarske nemščine!« Do končne zmage enovite slovenščine je le še korak, ki se uresniči z njeno vrnitvijo v šole in še z zadnjo bitko, opisano v petem poglavju: bitko za samostojno slovensko državo.

Knjiga je humorna, njena zgodba je mestoma napeta, predvsem pa ni preobložena z odvečnimi podatki. Temeljno orientacijo v času ponuja časovni trak, ki nakazuje, kateremu obdobju pripadajo opisani mejniki. Knjiga *Jezični možje* kot smiseln preplet besedila in ilustracij razvija višje stopnje pismenosti, predvsem zaznavanje součinkovanja besednega dela (zgodovinska »zgodba o slovenskem jeziku« z aktualizacijami) in ilustracij,

a tudi prepoznavanje namena in vrednotenja za mladega bralca relevantnih sporočil. S tremi besedami: vzgojno, poučno, zabavno. In le kot dodatek: Imenitna priložnost za preverjanje znanja in smiselne slovenistične govorne nastope v tretjem triletju osnovne šole, morda tudi kasneje. Naj tedaj knjigi na rob napišem nekaj didaktičnih idej, s katerimi jo lahko približamo mladim pri delu v razredu:

- Opazuj ilustracijo v prvem poglavju. Ali prepoznaš pokrajino, ki jo opazuje družina? V čem se podoba najbolj razlikuje od te, ki jo lahko vidiš danes? S katerim namenom je ilustrator narisal dva jokajoča otroka ob mami, ki očitno ni dobre volje? Kdo na sliki je edini vesel? Utemelji, zakaj.
- V razredu odigrajte pridigo škofa Abrahama med mašo pred našimi predniki, poiščite daljši odlomek iz *Brižinskih spomenikov*. Ne pozabite na težave škofovega pisarja. Morda pa je zapisal kaj popolnoma drugega in ne to, kar mu je narekoval škof ... Preberite, kaj je zapisal.
- Natančno opazujte ilustracijo na koncu prvega poglavja. Kdo bi lahko bili narodi, ki smo jih prehiteli z *Brižinskimi spomeniki*?
- Pojasnite ilustracijo Primoža Trubarja med otroki. Izberite si enega od obeh naslovov in utemeljite svoje mnenje: *Trubarjev čas je prav tak kot današnji čas*. Ali: *Trubarjev čas se bistveno razlikuje od sodobnega časa*.
- Natančno preberi razmišljanje cesarja Jožefa II. Kako to, da je želel slovenščino nadomestiti z nemščino? Kaj bi s tem pridobil njegov dvor? Kakšen odnos do Slovencev prikazuje ilustracija, ki spremlja besedilo? Kdo so trije liki na desni strani ilustracije in kdo se jim smeji?
- Opazuj obraze na ilustraciji »moštva učenih ljudi«. Koga prepoznaš? Napiši razmišljanje o tem moštvu. Naslov

naj bo čim bolj zanimiv, npr. *Knjižni vitezi okrogle mize ...*

- Kako to, da je »dedek, ko je služil vojaški rok«, govoril tako, kot je zapisano na ilustraciji? Je bila slovenščina v Jugoslaviji povsem enakopravna ali ne? Pojasni tudi ilustracijo. S katerim namenom so tanki postavljeni nasproti množici in pesniku v ospredju?
- Razširi šesto poglavje. Našel si zapis v slovenščini iz leta 2115. O čem piše v besedilu in kakšen je jezik? Pojasni svojo izbor nenavadnih besed, če se pojavijo v njem.

Igor Saksida

Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani,
Univerza na Primorskem

SISTEMATIZACIJA PRAVLJIC

Monika Kropelj Telban: *Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljic: Živalske pravljice in basni*. Ljubljana: Založba ZRC, 2015.

Spomladi je pri založbi ZRC izšla knjiga *Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljic: Živalske pravljice in basni* avtorice dr. Monike Kropelj Telban. Knjiga nadgrajuje in zaokrožuje delo nekaterih slovenskih folkloristov, predvsem dr. Milka Matičetovega, ki je začel že v prvih desetletjih po 2. svetovni vojni slovenske ljudske pravljice sistematizirati po klasifikacijskem sistemu, ki ga je v začetku 20. stoletja oblikoval finski etnolog Antti Aarne. Z izidom knjige je vsaj en del slovenskih ljudskih pravljic (tistih z živalsko tematiko) urejen po omenjenem sistemu, dostopen širši javnosti, knjiga pa je zanimiva in uporabna predvsem za vse, ki se s pravljico ukvarjajo študijsko ali jo, kot npr. učitelji in knjižničarji,

skozi svoje delo posredujejo (predvsem) mlajšim prejemnikom.

Pravljica je ena izmed tistih literarnih zvrsti, ki po pravilu dosegajo največje število prejemnikov; beseda »prejemnik« v tem primeru zavestno nadomešča besedo »bralec«, saj pravljica enako legitimno kot v pisani obstaja tudi v govorjeni besedi – danes sicer manj in na drugačne načine kot v časih, ko pismenost še ni bila samoumevna, pa vendar. Dejstvo, da pravljicni motivi praviloma nimajo znanega avtorja, pomeni, da ne samo dopuščajo, temveč skoraj zahtevajo vsakokratno novo interpretacijo, ki naj jih osmisli s pozicije tistega, ki pravljico pripoveduje oz. jo zapiše. Posledično vsaka pravljica obstaja v več kot zgolj eni različici, slednje pa lahko skozi enako ali vsaj zelo podobno zaporedje motivov nosijo zelo različna sporočila. Združimo to z dejstvom, da so pravljice besedila, ki zaradi svojih strukturnih značilnosti ter fantastičnih realnosti, v katere so zasidrane, (vsaj praviloma) lažje od katere koli druge literarne zvrsti nagovarjajo otroško publiko: če nastopamo v vlogi učitelja, za katerega je pomembno, kaj želi skozi predstavljeno besedilo sporočiti svojim učencem, potem postane pomembno ne samo to, katero pravljico se jim odločimo povedati, temveč tudi to, katero različico določene pravljice bomo izbrali.

Ko so začeli folkloristi in lingvisti v 19. stoletju na različnih koncih Evrope sistematično zbirati in zapisovati pravljice, je postalo jasno, da slednje predstavljajo neobvladljivo gmoto besedil, in kmalu se je pojavila potreba po tem, da bi to gmoto na nek način uredili in sistematizirali ter jo tako naredili bolj obvladljivo in »uporabno«. Prvi se je izdelave takšnega sistema v začetku 20. stoletja resno lotil že omenjeni finski folklorist Antti Aarne, ki je svoj sistem ljudskih pravljic utemeljil prav na dejstvu, da tako rekoč nobena ljudska